

концепту «Сполучені Штати Європи»? Точної відповіді на це питання відшукати не вдалося. Напевне, щоб підкреслити відмінність нового об'єднання від США.

У XXI ст. термін «Сполучені Штати Європи» знову почали використовувати. Зокрема, від політиків Франції, Німеччини, Італії лунали пропозиції перейменувати ЄС на СШЄ або утворити СШЄ замість ЄС. Тому, можливо, в умовах кризи ЄС, коли наприклад політика Угорщини в російському питанні, не узгоджується з позицією більшості членів ЄС, ця спільнота буде реформована. А Україна в перспективі стане членом СШЄ, а не ЄС.

Список використаних джерел:

1. Бочковський О. Національна справа (Статі про національне питання у зв'язку із сучасною війною) URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/7646/file.pdf> (дата звернення 06. 03. 2023).
2. Гвань І. Призабутий, тому недооцінений. Український націолог Ольгерт-Іполіт Бочковський (1885–1939). *Дукля*. 2009. С. 42–50.
3. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору) від 07. 02. 2019. № 2680-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text> (дата звернення 06. 03. 2023).
4. Черчіль У. М'язи світу. М.: Ексмо, 2011. 528 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-302-9-44>

Ніколаюк Т. А.,

*кандидат історичних наук, доцент,
завідувачка кафедри культури та соціально-гуманітарних дисциплін
Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури
м. Київ, Україна*

ЗАСТОСУВАННЯ ШОВІНІСТИЧНОГО ТОПОНІМУ «МАЛОРОСІЯ» У РОСІЙСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ XIX СТОЛІТТЯ

Сучасна російська політична еліта заперечує існування незалежної України, наголошує на зверхності своєї державності та нації та проголошує себе «Великою Руссю» – окремою цивілізацією, яка нібито має право вести себе не так, як інша решта світу. Тому вона намагаючись насадити серед українців так званий «руський мир»,

24 лютого 2022 року розпочала повномасштабне вторгнення в незалежну Україну. При цьому президент країни-агресорки В. Путін в публічних виступах вживає виключно ідеологеми російської історіографії, представники якої, наприклад, у XIX столітті позначали Україну виключно топонімом «Малоросія».

Потрібно зазначити, що термін «Малоросія» має церковне походження. Коли у 988 році князь Володимир Великий прийняв християнство візантійського обряду, Константинопольський патріарх встановивши церковну юрисдикцію над Руссю, надалі призначав митрополита Київського і всієї Русі [4, с. 4].

У XII ст. колись єдина Київська Русь розпалася на окремі регіональні князівства і республіки, які все одно залишалися під контролем Константинопольської патріаршої канцелярії. У 1299 році, через деякий час після монгольської навали, митрополит Київський і всієї Русі Максим остаточно переніс місце свого перебування до центра Суздальського Залісся – Володимира-на-Клязьмі. Саме тоді князі Галицько-Волинської держави вирішили відкрити окрему митрополію для русичів, які проживали на її теренах [3].

З відкриттям у 1302 році нової Галицької митрополії на чолі з греком Ніфонтом у Константинопольській церковній адміністрації виникла потреба відокремити власне православну Галицьку Русь від православних територій Новгородської землі та фіно-угорського Залісся. Тому під час розгляду питання про утворення Галицько-Волинської церковної митрополії було ухвалено називати тодішні Київське і Галицько-Волинське князівства поняттям *Мікра Росія* (грец. Μικρά Ῥωσία – Mikrá Rhōsia; Мала Росія), тобто «Русь старша, початкова, основна, давніша».

Натомість для позначення окремої православної ойкумени Суздальського Залісся та Новгородської республіки Константинопольська Патріархія затвердила використання терміну *Мегале Росія* (грец. Μεγάλη Ῥωσία – Megálē Rhōsia; Велика Росія), що означало «Русь пізніша, похідна, новостворена». Оскільки, як зазначає українська дослідниця Н. Яковенко, «за звичною для греків просторовою системою, «Мала Росія» означала первісну територію політичного тіла, а «Велика» – її новоутворені часини (на зразок Малої, тобто материкової Греції та її колоній – Великої Греції)» [7, с. 140].

Пізніше, у 1721 році Петро I перейменував Московське царство, замінивши фіно-угорську назву «Московія» на грецький православний термін «Росія» (грецькою мовою Ῥωσία) [1]. Відтоді мешканці Московії почали офіційно називатися «великоросами» або «росіянами», а українці – виключно «малоросами». У XIX ст. термін «малорос»

став використовуватися у російських офіційних та літературних документах у якості образливого позначення «селока-українця», а пізніше взагалі набув шовіністичного забарвлення [6, с. 65]. Тому, відповідно до цензурних вимог, у імперських російських перекладах іноземних описів України-Русі саме терміном «Малоросія» позначалися всі географічні назви руського походження.

Авторка знайшла підтвердження саме таким фактам історичних фальсифікацій, здійснивши порівняльний аналіз італомовного тексту венеційського автора XV ст. Амброджо Контаріні із російською версією його перекладу, зробленого у XIX ст.

Амброджо Контаріні у 1474 році був призначений послом Венеційської республіки у Персію, і на шляху до цієї країни перетинав руські володіння польського короля Казимира IV Ягеллончика. Про свої мандри він написав спогади «*Il viaggio del magnifico M. Ambrosio Contarini ambasciadore della illustrissima Signoria di Venetia al Gran Signore Ussun-Cassan Re de Persia Nellianno*» (Подорож Амвросія Контаріні, посла найсвітлішої Венеційської республіки до знаменитого перського государя Узун Хасана), які вийшли друком у Венеції у 1487 році.

У 1836 році мемуари цього дипломата були надруковані у Російській імперії італійською мовою з одночасним перекладом їх російською мовою. [2, 5, с. 193–400]. У російській версії царський перекладач В. Семенов зробив фальсифікацію: назву руських земель «*Нижня Русь*», що перебували у складі середньовічного Литовського князівства, підмінив російським шовіністичним топонімом «*Малоросія*» [5, с. 193–322].

Варто зазначити, що у той час «Мала або Нижня Русь» входила до складу Великого князівства Литовського, правителем якого наприкінці XV століття був король польський й одночасно литовський князь Казимир IV. Описуючи руські землі польсько-литовського правителя, венеціанський дипломат А. Контаріні, застосував для їхнього позначення в тексті італійське словосполучення «*la Rossia Bassa*» («*Нижня Русь*»).

В анонсі до першого розділу (capitolo I) своєї праці А. Контаріні повідомляє читачеві про подорож до земель із назвою «*la Rossia Bassa*» (Нижня Русь), що належала Литві: «*Il Clarissimo Ambasciador si parte da Venetia, et passa per l'Alemagna, Polonia, **Rossia bassa**, et il gran deserto della Tartaria d'Europa, et arriva alla citta di Cafa*» [2, с. 324].

При ознайомленні із російським перекладом того ж самого анонсу до (capitolo I), який здійснив царський літератор В. Семенов, виявляється, що А. Контаріні анонсує подорож не до Литовської Русі, а до якоїсь дивної країни із назвою «*Малоросія*»: «*Свѣтъльшій Посолъ*

отправляется из Венеции, и миновав Германию, Польшу, Малороссию (Rossia Bassa) и великую степь Татарии прїѣзжаетъ въ Кафу [5, с. 205].

Однак при подальшому ознайомленні із описом від'їзду венеційського дипломата із Німеччини до руських володінь Казимира IV читач переконається, що А. Контаріні вживав у тексті саме термін *«la Rossia bassa»*, тобто *«Нижня Русь»*: *«(Re) comando che mi fussero date due guide, una per la Polonia, l'altra per la Rossia bassa, fino a un luogo, che si chiama Chio, over Magraman, che e oltre le terre di sua maesta nella Rossia»* [2, с. 326].

В той час як у перекладі цього уривку замість дійсно вживаного італійцем найменування *«Нижня Русь»* знову використано термін *«Малоросія»*: *«(Король польский) приказалъ мнѣ дать двухъ проводниковъ: одного для Польши, а другаго для Малороссіи, вплоть до самаго Кіева или Маграмана, города, лежащего внѣ владѣній Его Величества, въ Россіи»* [5, с. 211].

В подальшому венеціанський дипломат інформує читача про перетинання кордону *«Нижньої Русі» (la Rossia Bassa)*: *«A di 20 uscimmo di Polonia et entrammo nella Rossia Bassa, che pur e del detto Re»* [2, с. 327]. Натомість, російський переклад цього уривку виглядає наступним чином: *«20 Марта (20 апреля по календарю, новый год в котором отсчитывался не с 1 марта как у Контарини, а с 1 января как было в царской России XIX веке) выѣхал я изъ Польши и вступиль въ Малоросію, подвластную также Польскому Королю»* [5, с. 212].

Висновки. Здійснивши порівняльний аналіз змісту першого розділу праці дипломата А. Контаріні з перекладом, здійсненим у 1836 році В. Семеновим, з'ясовано: у своїх спогадах для позначення земель Литовської Русі, якими керував польський король, іноземець використав словосполучення *«la Rossia Bassa»*. Натомість, у перекладі російський літератор навмисно здійснив фальсифікацію: замість вживаної італійцем назви *«Нижня Русь»* застосував топонім *«Малоросія»*. Цей факт доводить, що імперська влада у XIX ст. штучно поширювала шовіністичний термін *«Малоросія»* для картографічного та історичного найменування всіх українських земель, активно фальсифікуючи іноземні літературні джерела.

Список використаних джерел:

1. Агеєва О. Г. Титул «император» и понятие «империя» в России в первой четверти XVIII века. *Мир истории. Электронный журнал*. 1999. № 5. URL: <https://www.historia.ru/1999/05/ageyeva.htm> (дата звернення: 5.12.2021).

2. Il viaggio del magnifico M. Ambrosio Contarini ambasciadore della illustrissima Signoria di Venetia al Gran Signore Ussun-Cassan Re de Persia Nellianno. *Библиотека иностранных писателей о России. Отделение первое, том первый. Изданием М. Калистратова, трудами В. Семенова – И. Барбаро, А. Контарини, А. Кампензе, П. Иовий.* / Санкт-Петербург: в типографии III отделения Собственной Е.И.В. Канцелярии, 1836. С. 325–400. URL: <https://www.prilib.ru/item/1091184> (дата звернення: 14.01.2022).

3. Карташев А. В. Очерки по истории Русской церкви. Минск, 2007. Т. I. 460 с.

4. Клосс Б. М. О происхождении названия «Россия». Москва, 2012. 150 с.

5. Путешествие Амвросия Контарини, посла светлейшей Венецианской республики к знаменитому персидскому государю Узун Хасану. *Библиотека иностранных писателей о России. Отделение первое, том первый. Изданием М. Калистратова, трудами В. Семенова – И. Барбаро, А. Контарини, А. Кампензе, П. Иовий.* / Санкт-Петербург: в типографии III отделения Собственной Е.И.В. Канцелярии, 1836. С. 193-322 URL: <https://www.prilib.ru/item/1091184> (дата звернення: 14.01.2022).

6. Толковый словарь русского языка: в 4 т. / под ред. Д. Н. Ушакова. Москва, 1938. Т. 2. 521 с.

7. Яковенко Н. Від «Русі» до «України» (назви й самоназви української території). *Історичний атлас України. Найдавніше минуле, Русь Київська держава. Галицько-Волинська держава.* / Керівник проекту й автор-упорядник Ю. Лоза. Київ, 2010. С. 140–141.